

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Antické památky Jordánska

Samer Al-Eraidi

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Antické památky Jordánska

Samer Al-Eraidi

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Křížek, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Obsah

1	Úvod	1
2	Vývoj architektury	2
3	Základní znaky antické architektury	4
3.1	Řecké sloupové řády	6
4	Jordánsko	7
5	Ammán (starověká Philadelphia)	8
6	Mádabá	14
7	Džeraš	17
7.1	Hlavní monumenty z římské nadvlády	18
8	Skalní město Petra	24
8.1	Dochované památky v Petře	26
9	Závěr	31
10	Použitá literatura	32
11	Resumé	35
12	Přílohy	37

1 Úvod

Cílem mé práce je zmapování a shrnutí základních poznatků o vybraných antických památkách v Jordánském hášimovském království. S památkami z antického období se můžeme setkat napříč celým Blízkým východem, ať se jedná o Tunisko, Sýrii či Libanon, avšak jedním z nejvýznamnějších zástupců antické architektury je Jordánské království, na jehož území se lze setkat s architektonickými a kulturními vlivy starověkého Řecka, Římského impéria či Byzance. Vybrané památky, jimž jsou věnovány jednotlivé kapitoly mé práce, považuji za historicky nejvýznamnější. Konkrétně se jedná o památky v antické Philadelphii, dnešním hlavním městě Ammánu. Dále se jedná o Mádabu, Gerasu, dnešní Džeraš a především o skalní město Petra v jižní části Jordánska. Ta patří mezi nejnavštěvovanější a turisticky atraktivní oblasti Blízkého východu.

Pro lepší orientaci je práce dělena do sedmi samostatných kapitol, přičemž v první a druhé kapitole je zmíněn stručný historický vývoj antické architektury. Třetí kapitola nám stručně popisuje obydlování Jordánska ve starověku. Následující čtvrtá část je věnována dnešnímu hlavnímu městu Ammánu a jeho antickým památkám, konkrétně se jedná o chrámový okrsek Citadela a dále pozůstatky římského města. V páté části nalezneme informace o antických mozaikách v Mádabě.

Největší prostor je věnován následujícím kapitolám o Džeraši a skalním městě Petra. Tyto dvě místa patří k oblastem s nejvyšší koncentrací antických památek v Jordánsku. V souvislosti s Džerašem se jedná např. o Hipodrom či chrám bohyně Artemis. V Petře nalezneme mimo jiné dva velkolepé chrámy či hrobky. Jedná se o ad-Deir, v překladu Hrobka a hrobku al-Chazna, neboli Pokladnice. Závěr shrnuje informace z jednotlivých kapitol mé bakalářské práce.

2 Vývoj architektury

Antická architektura se postupně vyvinula z architektury mezopotámské, která zaujímala hlavní roli v blízkovýchodní oblasti cca od 6. tisíciletí př. n. l. Architektonickou kompozicí není mezopotámská architektura přirozeně díky vývoji technologií a vzniku nových stavebních materiálů tak bohatá jako architektura antická, avšak svoji převratnou monumentálností zaujala pevné postavení mezi dobovými architektonickými slohy.¹

Mezi nejužívanější stavební materiál řadíme rákos a první sušené cihly. Těmi se nejvíce stavěly zdobené vstupní brány a masivní opěrné zdivo, které v některých případech dosahovalo tloušťky až 15 m.² Tyto cihly byly páleny z hlíny, což byl nejpoužívanější materiál v soudobé architektuře. Kámen, který byl hojně využíván v dobách antických, se používal jen zřídka, většinou jen jako obklad soklů a pilířů u mostů. Prvním výraznějším společným jmenovatelem byla konstrukce sloupů. V mezopotámských stavbách se nalézaly spíše sporadicky a měly spíše symbolický význam nežli základní opěrný systém, ale určitou symboliku v obou architekturách nalézt můžeme.³

V těchto dobách však funkčnost stavby byla důležitějším aspektem než určitá okrasnost. Nejokrasnější stavbou byl chrám, kam se soustředil náboženský život. Tvořil tzv. náboženský chrámový okrsek. U něj se ve většině případů vyskytovala masivní vstupní brána, kterou se procházelo do vnitřních dvorů. Ty byly obehnané ochranným zdivem. Na druhé straně stála ve většině případů svatyně s oltářem.⁴

Antická architektura v pravém slova smyslu se dále postupně rozvíjí skrze architekturu egyptskou a egejskou. Poslední zmíněná ovlivnila řeckou a římskou antickou architekturu nejvíce. Z centra na ostrově Kréta se dále rozšiřuje na Balkánský poloostrov a dále do vnitrozemí. Nejvíce se vystavují honosné chrámy

¹ FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin*, 2015 (str. 19).

² Hraby v Ninive – FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin*, 2015 (str. 21).

³ FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin*, 2015 (str. 22).

⁴ Tamtéž (str. 20).

a několikapodlažní paláce. Typický jev v řecké a římské antické architektuře převzatý z architektury mykénské je výstavba kolonádních ulic.

Díky syntéze kultur se v antické architektuře přejímá mnoho různých znaků. Nejen v oblasti Levanty se mísí vlivy zmíněných architektur, ale dále směrem na Indický poloostrov je znatelný vliv nejen Říma, ale také řeckých kmenů.

Nový ráz získává později pohřební architektura, kdy se ustupuje od pohřbívání kolem cest a silnic. Začíná výstavba zdobených a tesaných skalních hrobek s architektonicky ztvárněným průčelím. Tyto hrobky se v hojném počtu nacházejí v oblasti města Petra.⁵

⁵ FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin*, 2015 (str. 78).

3 Základní znaky antické architektury

Antická architektura se rozvíjí již od 2. tisíciletí př. n. l. v kulturní oblasti starověkého Řecka. Její kompozice se nejvíce odlišuje od klasické (řecké) tím, že se soustředí na rozvoj vnějšího prostoru.

Architektura je svým vývojem rozdělena do tří období, které mají vlastní charakteristické znaky. Jsou to období:

1. Období Archaické⁶

Toto období se značí vznikem malých městských států - tzv. polis. Rozkvět zaznamenávají zejména maloasijské země Milétos a Efesos, které se později přetransformovaly do Persie. Architektonické a celkově dělnické práce mají na starost otroci, kteří pracují pro svobodné občany. Z architektonického hlediska se formují základní umělecké formy. Antický chrám získává svoji podobu půdorysu, který se zachoval v dalších letech. Utváří se také podoba prvních dvou řeckých sloupových řádů - Dórský a Ionský sloupový řád. V tomto období se architektura spíše rozvíjí v oblasti pevninského Řecka a na jihu Itálie. Expandování do okolních států probíhá až v pozdějších letech.

2. Období Klasické⁷

Některé z řeckých polis se pomalu mění do prvních demokratických států. Architektura nabývá klasického a harmonického rázu. Architektonickou dominantou se stávají Athény. V 5. století př. n. l. získávají svoji podobu nejvýznamnější stavby athénské akropole. Rozvíjí se výzdoba štítů chrámů. Ve 4. století př. n. l. se Athény dostávají do mírného hospodářského úpadku, což však nepociťuje kulturní a umělecká sféra. Naopak u staveb se objevuje větší zdobnost. Vzniká třetí sloupový řád - Korintský.

3. Období Helénistické⁸

⁶ 8. – 6. století př. n. l.

⁷ 5. – 4. století př. n. l.

Kolem roku 337 př. n. l. se většina řeckého území dostává do správy Makedonie. Ta si podmaňuje celé východní středomoří, Malou Asii, Persii a dostává se až k hranicím Indie. Tento fakt značně ovlivnily výboje Alexandra Makedonského, který s sebou do jeho držav přináší řecko - římskou kulturu viditelnou nejen v umění a architektuře. Prolínání kultur, tradic a uměleckých myšlenek se stává součástí běžného života. Svou roli sehraje také Orient, který přispívá svými znaky v kultuře a architektuře Blízkého východu.⁹

Charakteristická je také úprava vnějších fasád, které jsou značně zdobený. Rozvoj architektury je nejvíce znatelný v budování chrámů neboli chrámové architektuře. Základ tvoří propracovaný architrávosý systém s propracovaným sloupořadím. Tato technika se nejvíce projevuje u veřejných staveb.¹⁰

Vznikají architektonické články a nové tvary, které vystihují smysl jednotlivých konstrukčních částí stavby.

Dobová architektura klade důraz na kontrast, ať barevný, tak i geometrický. Svislé sloupy kontra vodorovné architrávy¹¹ a hra stínu a světla spojená se sloupořadím utváří výtvarný účinek.¹²

Stavby z tohoto období jsou většinou symetrické a u větších staveb byl kladen důraz na vyváženou asymetrii.

Mezi nejvíce stavěné veřejné budovy patří divadla, hipodromy či výstavba propylejí u chrámů. Tyto stavby sloužily k zábavným, edukačním a mimo jiné i k náboženským účelům.

⁸ 3. – 1. století př. n. l.

⁹ FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin*, 2015 (str. 53).

¹⁰ Viz. Džeraš, Petra či amfiteátr v Ammánu.

¹¹ Horní spojovací břemeno dvou sloupů či překlad.

¹² FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin*, 2015 (str. 54 - 55).

3.1 Řecké sloupové řády

K jednomu ze znaků antické architektury patří výstavba sloupů určitých stylů. Rozlišujeme tři hlavní antické sloupové řády: Řád Dórský, řád Ionský a řád Korintský.

Nejstarším řádem je první zmiňovaný, u kterého se datuje jeho vznik do 7. století př. n. l. Je také často označován jako řád „mužský“, neboť proporcemi patří k těm hmotnějším. Staví se spíše jako opěrný pilíř u chrámů. U takového chrámu jsou hlavními částmi: krepidóma neboli podnož, dále jsou to samostatné sloupy, kládí neboli vodorovná část vyskytující se nad samostatným sloupem a střecha. U sloupů tohoto řádu se často vyskytuje mírná entase neboli zúžení dříku¹³ pod hlavicí. Sedlová střecha má mírný sklon a štít je zdoben plastikami.¹⁴

Vývojově mladším sloupovým řádem je řád Ionský, jehož vznik se datuje do 6. století př. n. l. na území Malé Asie. Skladbou se podobá předchozímu zmíněnému řádu, avšak proporčně jsou jeho rysy jemnější a lehce zdobenější. Základna je opět tvořena krepidómou. Výška samotného dříku je většinou 14 - 22 modulů. V porovnání s Dórským sloupovým řádem je však proporčně o něco štíhlejší. Stejně jako u předchozího řádu zde nalezneme kaneluru¹⁵ na dříku. Ve starověkém Řecku se lze v této souvislosti setkat s nahrazením dříku sochou ženské postavy - tzv. karyatidou. Podobně jako u předchozího sloupového řádu se i zde setkáme s mírně skloněnou sedlovou střechou, která je zdobena plastikami.¹⁶

Vývojově nejmladším řádem je řád Korintský, jehož vývoj je datován od 5. století př. n. l. a největšímu rozmachu se mu dostává především v období vlády Římského impéria. Oproti dvěma výše zmíněným řádům prošel tento řád podstatně kratším vývojem. Proporcemi navazuje především na Iónský sloupový řád, přičemž nejzřetelnější změnou je proporce hlavice¹⁷ u sloupu. Ohledně architektury sakrálních staveb se opět můžeme setkat podobně jako u

¹³ Dřík je „noha“ sloupu, která je dále tvořena moduly, což jsou jednotlivé části samotného sloupu.

¹⁴ FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin, 2015* (str. 56).

¹⁵ Kanelura neboli svislý okrasný žlábek, vyskytující se na dříku.

¹⁶ FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin, 2015* (str. 56).

¹⁷ Hlavice je vrchní část dříku, která dále navazuje na kládí postupně navazující na střechu.

předchozích řádů s krepidómou jakožto základem stavby. Dalším podobným znakem jsou kanelury na sloupech. Stejně jako u výše zmíněných sloupových řádů se setkáváme s entazí. U Korintského sloupového řádu se přirozeně můžeme setkat s význačnými antropomorfními a zoomorfními motivy, které zdobí především sloupové hlavice. Kládí, podobně jako u sloupové hlavice, má bohatší dekoraci. Uspořádání střechy je totožné s předchozími řády, tj. sedlová střecha se zdobeným štítem.¹⁸

4 Jordánsko

Díky dobrým zemědělským podmínkám, dostatku vody a nalezištím minerálů bylo Jordánsko osídlováno již od dob neolitu. Postupně se místní klima stávalo sušším a místní obyvatelé se naučili domestikace zvíře a pěstování rostlin. Právě z oblastí Blízkého východu se zemědělská činnost rozšiřovala na území Evropy, kdy městské kultury v oblasti Blízkého východu prosperovaly nejvíce. To

¹⁸ FISCHER, T.: *Architektura - Vybrané kapitoly z dějin*, 2015 (str. 57).

neuniklo v pozdějších dobách mnoha civilizacím, jako jsou Egyptané, Řekové, Římané a později i civilizacím islámským, které se na území Jordánska často usídlovali. Ostatní kultury jako indická nebo perská fyzicky nekontrolovaly území Jordánska ve starověku, ale jejich kulturní vlivy postihly i kulturu Jordánska.

Jordánské království patří ke státům s nejvyšší koncentrací dochovaných antických památek na Blízkém východě. Díky své strategické poloze mezi středomořím a indickým poloostrovem se stalo terčem mnoha řeckých a římských panovníků. Díky tomu je na území Jordánska znatelný vliv těchto kultur. Římané si v období starověku upevnili kontrolu nad většinou území Levanty a Malé Asie, a proto začal zlatý věk pro výstavbu impozantních staveb. Výstavba římských měst s úhlednými a zpevněnými silnicemi, lázněmi a amfiteátry se stala pravidlem. Nejvíce z nich nalezneme v dnešním hlavním městě Ammánu, dále v historické části města Džeraš a nesmíme opomenout skalní město Petra, o kterých je více pojednáno v samostatných kapitolách. Tato města byla populačními centry díky deštům zavlažovaným zónám vhodných k zemědělství.¹⁹

Tato města byla nejčastěji vystavována na vrcholech místních kopců, což dokumentovalo respektování dlouholetých blízkovýchodních tradic o umístění náboženských staveb na vysoká místa.²⁰

5 Ammán (starověká Philadelphia)

Ammán je nyní největším a hlavním městem Jordánska. Toto město v minulosti nepatřilo k velkým kulturním centrům Blízkého východu a svojí významností se nepodobalo metropolím jako je Damašek či Káhira, ale svoji roli v historickém kontextu najde. Architektura v Ammánu byla ovlivněna různými civilizacemi, např. Nabatejci, Římskou říší a nepochybně islámskou kulturou, ale také jmenovanými arabskými velkoměsty, jakožto právě Damaškem, Jeruzalémem

¹⁹ CASULE, F.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 5).

²⁰ KHOURI, R. G.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 8)

aj.²¹ Ikonické stavby²² z těchto měst ovlivňují architekturu Ammánu a také celého Blízkého východu dodnes. Historie Ammánu jako města se klene do doby kamenné. Může se pochlubit například jedním z největších neolitických sídlišť,²³ která kdy byla objevena na Blízkém východě.²⁴

Citadela Al-Qala'a nacházející se na stejnojmenném pahorku se stala centrem osídlení již v dobách mladší doby bronzové. Ammonité, jež osídlovali tuto oblast již od dob 2. tisíciletí př. n. l., byli potomci semitských skupin žijících na území Transjordanánska. Strukturální pozůstatky z této kulturní fáze se dochovaly v podobě kamenitých pohřebišť. Ve střední době bronzové²⁵ bylo v citadele vytvořeno šikmé zdivo, které bylo součástí obranného systému podél citadely. Pozůstatky těchto zdí můžeme dodnes spatřit na severní a severozápadní straně. Dalším skvostem celého komplexu jsou umajjovský palácový komplex, Herkulův chrám a byzantský kostel.²⁶ Všechny tyto sakrální stavby nalezneme uvnitř prostoru uzavřeného zmíněnými hradbami. Později byl prostor rozdělen na dvě části, na severní a jižní. Severní část je postavena výše. A právě v severní části nalezneme všechny důležité veřejné stavby, chrámy a kostely. V současném stavu nelze s přesností určit, kde se nacházely vstupní brány komplexu. Dochovaly se pouze pozůstatky brány z byzantského období v západní části komplexu. Nejzachovalejší stavbou celého komplexu je budova čtvercového půdorysu, o jejíž staří vedou historici a archeologové spory. Dle některých historických pramenů se vznik této budovy datuje na přelom 7. a 8. století n. l., za dob umajjovské vlády. I účelnost této stavby není zcela jasná. Svoji velikostí přesahuje parametry obyčejných obytných domů, avšak na sakrální stavbu, v tomto případě mešitu, jsou její rozměry příliš malé. Tato stavba se nachází v jižním rohu komplexu. Severně od této stavby se nacházely velké obytné domy a nejspíše palác místního guvernéra, avšak tyto domněnky nejsou stále stoprocentně potvrzené adekvátními důkazy. Bezprostředně za stěnami komplexu

²¹ ABU GHANIMEH, A.: *Amman architecture between antiquity and modernity* (str. 75).

²² Umajjovská mešita v Damašku, Skalní dóm v Jeruzalémě, univerzita AL-Azhar v Káhiře aj.

²³ Ain Ghazal – neolitická oblast ležící nedaleko Ammánu. Datuje se cca kolem 7250 př. n. l. a byla obývána až do 5000 př. n. l. Je také známa, jako jedna z nejstarších osídlení Blízkého východu.

²⁴ ABU GHANIMEH, A.: *Amman architecture between antiquity and modernity* (str. 75).

²⁵ Období 2000 - 1550 př. n. l.

²⁶ ABU GHANIMEH, A.: *Amman architecture between Antiquity and Modernity* (str. 75).

se nachází kamenná vodní nádrž. Ta sloužila jako zásobárna vody pro místní obyvatele.

Další již zmíněnou stavbou je římský chrám ležící v jihozápadním rohu celého komplexu. Tato stavba byla věnována bohu Herculovi, od něhož se odvozuje její název Herculův chrám. Před ním se dříve, dle archeologů, nacházela skulptura velkých rozměrů samotného boha Hercula. Z fragmentů této sochy byla nalezena část ruky, resp. loket a dlaň. Z velikosti těchto pozůstatků můžeme usoudit, že socha byla mohutných rozměrů. Dle historiků byl chrám vystaven v 7. století př. n. l.²⁷

Na vrchol posvátného komplexu vedlo z úpatí hory Al-‘Qal’a schodiště z centra římského města. Schodiště začínalo stoupat od propyleje²⁸ a vyústilo u půlkruhové vstupní brány v jihovýchodní části posvátného okrsku.

Citadela byla v průběhu tisíciletí několikrát rekonstruována, když se poupravovaly dřívější nedostatky. Původní stavební materiál z doby železné se dodnes dochoval v nejmenší možné míře. U ostatních pozůstatků je zřejmý vliv jak Byzantské říše, Římanů, tak Umajjovců.²⁹

Ráz citadely byl také značně ovlivněn zemětřesením datovaným do roku 363 n. l. Po tomto zemětřesení byl klasický ráz citadely přetvořen byzantským vlivem. Již zmíněný byzantský kostel byl vybudován právě v tomto období v severní části komplexu. V něm se nacházela nevšední podlaha z mozaiky skládající se z překrývajících se kruhů. Výstavba této baziliky je datována do 5. století n. l. a svoji podobu zachovala do 8. století n. l. Poté byla pravděpodobně zničena a přetvořena Umajjovci.³⁰

Poté bylo Jordánsko rozděleno do několika malých provincií. Gilead na severu, Ammon a Moab v centrální části a Edom na jihu území. Kolem 10. století př. n. l. získal Ammon nezávislost a Rabbath Ammon se stal hlavním městem Ammonitského státu. V tomto období byla postavena řada obranných pevností,

²⁷ HARDING, G.L. : *The Antiquities of Jordan*, 1834 (str. 53).

²⁸ Monumentální vstupní brána používaná u vchodu do posvátných okrsků. DARLING, K. J.: *Architecture of Greece* (str. 142).

²⁹ HARRISON, T. P.: *Rabbath of the Amonites*, 2008 (str. 15).

³⁰ NORTHEDGE, A.: *Philadelphia of the Decapolis*, 2008 (str. 30).

kteře tvořily obranný systém a chránily západní přístupové cesty do Rabbath Ammon. Tyto pevnosti byly postaveny v megalitickém stylu a měly čtvercový, obdélníkový či kruhový půdorys. Tato forma může být dnes viděna na Džabal Amman v bezprostřední blízkosti institutu antických památek v Jordánsku.

Od 8. století př. n. l. bylo toto území postupně ovládáno Asyřany, Babyloňany a také Peršany. V helenistickém období, tj. od 3. století př. n. l. byl Ammon přejmenován na Philadelphii.³¹ Za vlády Pompeia se Philadelphia stala nedílnou součástí Dekapolské ligy.³² V této době bylo město přestavěno, byly zde postaveny kolonády, divadla, nové lázně a úchvatné veřejné domy. Mezi zachovalé a monumentální památky tohoto období patří římský amfiteátr.³³ Toto divadlo bylo postaveno na přání císaře Antonia Pia³⁴ na severní straně kopce, dříve používaného jako pohřebiště, které pojmul až 6000 diváků.³⁵ Umístění divadel bylo v této době strategicky plánováno ještě před výstavbou samotného města. Podle helenistických tradic bylo divadlo postaveno poblíž chrámu. Tato svatyně byla umístěna v horní části amfiteátru. Vedle velkého amfiteátru byl postaven menší, tzv. Odeum.³⁶ Ten ve své době pojmul cca 500 diváků. Před amfiteátry je zachovalé sloupořadí³⁷ z tehdejší kolonády okolo Fóra. Osm z korintských sloupů stojí v původním stavu dodnes.³⁸

Fórum bylo velké kolonádní náměstí ležící na jižním břehu řeky Sayl Amman. Jeho výstavba se datuje do dob 189 n. l. Jihozápadně od Fóra se nachází pozůstatky lázní a kašny vybudované roku 191 n. l. Tato kašna byla zdrojem vody, pro obyvatele Philadelphie. Celý tento objekt byl věnován mýtickým nymfám (vodním vílám) a právě proto je nazýván Nymphaeum. Řez desetiúhelníkem, tak bychom mohli nazvat tvar této kašny. Od roku 1993, kdy začala největší rekonstrukce této stavby, se zachovalo několik sloupů a oblouk s několika výklenky. V tomto objektu nalezneme původní obloukový systém,

³¹ Za vlády Ptolemaia Philadelphuse II.

³² Spojenectví deseti svobodných států s oddaností vůči římskému impériu – Decapolis.

³³ Viz. Obr. č. 2.

³⁴ Období kolem 138 - 161 n. l.

³⁵ V současné době se zde nachází folklorní muzeum a amfiteátr je používán jako místo pro letní festivaly.

³⁶ NORTHEGE, A.: *Philadelphia of the Decapolis*, 2008 (str. 27).

³⁷ Viz. Obr. č. 1.

³⁸ ABU GHANIMEH, A.: *Amman architecture between Antiquity and Modernity* (str. 79).

který archeologové datují díky použitým materiálům a způsobu výstavby právě do dob Římského impéria. Ve vrchní části objektu se nachází tři velké apsidy z původního půdorysu. Jasně zřetelné jsou také pozůstatky čtyř větších oblouků, které byly postaveny jako průjezdová brána, skrze kterou vedla cesta k lázním. Na posledním oblouku je znatelná časová prodleva výstavby, neboť nenese stejné znaky jako předchozí tři. Stávající oblouky byly nastaveny další vrstvou kamenitých kvádrů, které zvětšovaly základ pro první patro celé budovy. Nad nimi se tyčí apsidy, které dosahují výšky kolem dvanácti metrů. Velká centrální apsida byla umístěna v ose s původní konstrukcí. V menších výklenkách byly přítomny sochy, z nichž se dochovaly pozůstatky pouze u dvou z nich. Dvě vápencové hlavy se našly v základech nádvoří Nymphaea, na základě čehož archeologové zjistili, že Římané tyto pozůstatky soch využívali i jako stavební materiál do ostatních staveb. I na těchto pozůstatcích je patrné, že sochařské umění bylo propracované do detailů. Tato technika je nejlépe zřejmá u propracovaných očí, vzhledu vlasů a nosu. V menších výklenkách bývaly většinou sochy osob, které napomáhaly výstavbě lázní či napomáhaly rozkvětu města.³⁹

Britský archeolog Claude R. Conder v roce 1881 sestavil podle archeologických nálezů plán města. Dle tohoto plánu nebylo město na tuto dobu megalopolí velkých rozměrů. Dle Condera se ve městě nalézaly dvě hlavní, kolonádní ulice. První vedla severo západně od řeky Sayl Amman, byla nazývána Decumanus Maximus a druhá na jihovýchodní straně břehu v údolí mezi Džabal al-Lweidbeh a Džabal Al-Qal'a - neboli místo, kde se nachází Citadela.⁴⁰

Philadelphia vzkvétala a stávala se centrem Římské říše na Blízkém východě. Byla také strategickým obchodním uzlem té doby, neboť byla součástí obchodní cesty mezi Středomořím a Indickým subkontinentem.⁴¹

Během Byzantského období, kdy se křesťanství stalo hlavním náboženstvím východní Římské říše, se Philadelphia stala sídlem křesťanského biskupa. V této době byly postaveny dva křesťanské kostely v tomto městě.⁴²

³⁹ WAHEEB, M.; AL-GHAZAWI, R.: *Roman nymphaeum in Philadelphia*, 2013 (str. 133).

⁴⁰ NORTHEGE, A.: *Philadelphia of the Decapolis*, 2008 (str. 27).

⁴¹ Tamtéž (str. 78).

Na počátku 7. století se islám rychle šířil z Arabského poloostrova dále na sever. Roku 635 se islám usadil i na půdě Philadelphie. Město získalo zpět svůj semitský název Ammon, nebo jak je známo dnes Ammán. V důsledku různých politických změn v průběhu následujících staletí se bohatství Ammánu zmenšilo, tudíž se i výstavba nových památek značně zpomalila. Během křížových výprav vzestoupilo do popředí město Karak.

Město Karak leží nedaleko Mrtvého moře v oblasti, kde se dříve nacházelo Moabské království. Nachází se zde pevnost ležící v nadmořské výšce 900 m n. m. Tato pevnost je největší křížáckou pevností v Levantě.⁴³ Hrad v Karaku je exemplární příklad křížácké architektury - směsice evropské, islámské a byzantské. Výstavba této pevnosti je datována do 1. poloviny 12. století n. l.

V pozdějších letech byla pevnost převzata Araby. Ti jí roku 1263 upravili a rozšířili. Kolem pevnosti utvořili hradní příkop chránící před nájezdy nepřátel. Dodnes se však dochovala pouze část z něj. Mezi významné změny patří výstavba vodních nádrží pro případ obléhání.

Na pevnosti jsou znatelné dvě fáze rekonstrukce, které díky rozdílným stavebním materiálům lze snadno rozdělit do dvou období, období křížácké a arabské.⁴⁴

⁴² ABU GHANIMEH, A.: *Amman architecture between Antiquity and Modernity* (str. 79).

⁴³ Oblast východního Středomoří.

⁴⁴ CASULE, F.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 83).

6 Mádabá

Mádabá je město ležící nedaleko Ammanu. Je také často označováno jako „město mozaiky“. Samo o sobě je to však nesourodé a nepřilíš čisté město. Jeho sláva se odráží od bohaté historie. Poprvé je o něm zmíněno již v Bibli kolem roku 1200 př. n. l. V té době obývali tuto oblast židovští osadníci. Z tohoto období existuje důkaz v podobě židovského hrobu, který byl nalezen ve východní části města.⁴⁵

V 9. století př. n. l. byla Mádabá pod správou nabatejského krále Aretase III. Epigrafické pozůstatky poukazují, že nabatejský vliv v Mádabě zůstal až do začlenění říše do Římského impéria roku 106 n. l.

Římané přetvořili město způsobem jimi typickým. Vystavěli kolonádní ulice, množství chrámů, ale také velké vodní nádrže a hradby kolem města. Stopy po těchto počinech jsou zřetelné v úsecích tzv. Mádabského archeologického parku,⁴⁶ jehož součástí je i dominanta města - řecký ortodoxní kostel sv. Jiří. V něm nalezneme byzantskou antickou mozaiku⁴⁷ z 6. století ukazující umístění

⁴⁵ HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 57).

⁴⁶ V jehož komplexu nalezneme mnoho pozůstatků byzantských kostelů, včetně mozaiky Panny Marie z 6. století.

⁴⁷ Mozaika je složena z cca 2 milionů kousků barveného kamene. Část z ní je zcela původní a je k vidění dodnes. V roce 1884 zde chtěli místní křesťané postavit kostel sv. Jakuba, avšak po odhalení mozaiky místo nechali původní. Profesor Herbert Donner uvedl: „*Místní mapa z mozaiky měla zřejmě líčit skutečná geografická a topografická fakta. Je naprostým unikátem starověku.*“ - HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 57).

Betabary, což je název pro území rozléhající se západně za řekou Jordán, kde Jan Křtitel prováděl své křty.⁴⁸

Mozaika je složena z několika vrstev, jak již tradičně v byzantských kostelech. První vrstva se skládá ze ztuhlých místní červené země. Na vrchní části této vrstvy je další s malými oblázky, které jsou pokryty vrstvou popela a vápenné malty. V některých částech mozaiky jsou použity i malé kostky (v obvodu kolem 1 cm) ze skla. Díky tomu se dosáhlo jasnějších barev jako je zelená, modrá a zlatá.

Křesťanská komunita se poté přesídlila z Karaku právě do Mádaby kolem roku 1880 n. l. To zapříčinilo, že většina z menších křesťanských pozůstatků ze starších dob byla roztržena mezi obyvatele. Dnes jsou menší mozaiky oficiálně ve vlastnictví místních rodin, avšak pokud má kdokoliv zájem nahlédnout na pozůstatky ostatních mozaik, vlastník mu jí musí ukázat. Je to například dům rodiny Masarawa, kde nalezneme podlahu se vzory zvířat a ženskou podobiznou uprostřed. Další scény jsou nejčastěji spojovány s lovem zvěře. Jsou to nejčastěji podobizny lovců bojujícím s lvy nebo jinými šelmami. Dále v soukromém domě rodiny al-Tawal je k vidění podlaha s podobiznou tancujícího muže s ženou.⁴⁹

Další dominantou je Apoštolský kostel, který v útrokách ukrývá mozaiku po celé podlaze. Uprostřed této mozaiky nalezneme portrét bohyně moří Thalassy.

V dalších kostelech města nalezneme obdobné motivy na podlahách zdobené mozaikami. Především jsou to prvky každodenního života místních obyvatel, dále to jsou obrazy božstev a poté jsou to různé geometrické tvary, květiny a zvěř. To napovídá, že byzantští umělci již používali více realistické motivy. Tyto motivy nám napovídají o stylu života místních lidí v byzantské éře.⁵⁰

⁴⁸ KHOURI, R.: *Where John Baptized*, 2008 (str. 7).

⁴⁹ HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 59).

⁵⁰ NASSAR, M.: *The art of decorative mosaics*, 2012 (str. 69 – 71).

7 Džeraš

Pozůstatky antického města Gerasa⁵¹ se nachází v severní části Jordánska přibližně 50 km od hlavního města Ammánu v údolí biblického pohoří Gilead. Území, které bylo antickým městem, je dnes rozděleno na severní část, ve které nalezneme archeologický park, který je pod správou DoA,⁵² a jižní část, což je území dnešního moderního města Džeraš.

První poznatky o osídlení na tomto území se datují již do období kolem 9. století př. n. l. Byly zde objeveny i určité archeologické pozůstatky z dob bronzové a železné.⁵³

Kořeny samostatného města Džeraš sahají do 4. století př. n. l. Alexandr Veliký dobyl území Sýrie, která ve své době zahrnovala i území dnešního Jordánska a právě zde začal utvářet nové kolonie skrze celý region. Města budována v tomto období jsou součástí Decapole, které byly utvářeny po vzoru řeckých polis.⁵⁴

Gerasa byla své doby významnou křižovatkou obchodních cest, která propojovala Řím se Středomořím, Arábií a dále s Indií, Čínou a Dálným východem. To s sebou přineslo velké ekonomické výhody pro Gerasu, která úzce obchodovala s Nabatejským královstvím, které bylo soustředěno v Petře. V 1. století n. l. byly vystaveny městské hradby, které byly v průběhu staletí několikrát zpevněny a přestavěny. Městská hradba měřila téměř 3,5 km a uzavírala prostor na obou březích řeky Chrysorhoas. Skrze severní strany hradeb dále protékala do centra města a na jižní straně hradeb se vlévala skrze viadukt do řek al-Zarqa. Roku 106 n. l. císař Trajanus připojil Gerasu k Nabatejskému království a utvořil Arabskou provincii. Toto spojení přineslo pro Gerasu ještě větší ekonomické zisky.⁵⁵

⁵¹ Nyní Džeraš, arabsky جرش.

⁵² Jordanian departments of Antiquities.

⁵³ MAYERS, D. - SMITH, N. C. - SHAER, M.: *Case study of Jarash archeological site*, 2010 (str. 8).

⁵⁴ GATES. Ch.: *Ancient cities*, 2011 (str. 403).

⁵⁵ MAYERS, D. - SMITH, N. C. - SHAER M.: *Case study of Jarash archeological site*, 2010 (str. 9).

Během období římské nadvlády byla ve městě utvořena síť kolonád a dlážděných bulvárů. Bylo vybudováno velké množství významných památek, včetně chrámů, veřejných prostor a divadel. Nejmonumentálnější stavbou byla oválná Plaza v sousedství chrámu boha Dia. Oblast na západním břehu řeky Chrysorhoas, která je dodnes zachována byla administrativní, obchodní a kulturní centrum města. Zatímco východní strana sloužila jako sídliště pro místní obyvatele.

Na počest návštěvy císaře Hadriana v roce 129 n. l. byl vystaven monumentální oblouk na jižním konci města.

Ve 3. století n. l. byl Gerasa udělen status oficiální římské kolonie. Během tohoto „zlatého období“ se zvýšil počet obyvatel města až na 20 tisíc.

Postupem času se začaly rozvíjet námořní obchodní cesty a Gerasa začala po ekonomické stránce pomalu strádat.

Poté co Constantin prohlásil křesťanství, jako oficiální náboženství Římské říše se přesunulo hlavní město z Říma do Konstantinopole a křesťanské náboženství se dále šířilo Levantou.⁵⁶ To se odráželo i na architektuře města, kdy byly budovány křesťanské kostely. Dodnes byly objeveny pozůstatky patnácti křesťanských svatyní v Džeraši. Většina z nich byla postavena z kamenů použitých v chrámech z doby před příchodem křesťanství.⁵⁷

Gerasa byla v 7. století n. l. zasažena perskou invazí, kdy muslimská armáda porazila byzantské síly v bitvě u Jarmuku.⁵⁸ Na architektuře města se však islamizace příliš neprojevila.⁵⁹

7.1 Hlavní monumenty z římské nadvlády

Na rekonstrukci Džeraše pracuje a pracovalo několik desítek archeologů a archeologických škol. Největší podíl na zmapování celého terénu má však již zmíněná DoA ve spolupráci s jordánskou armádou, která na rekonstrukci

⁵⁶ Oblast dnešního Jordánska, Sýrie, Libanonu, Palestiny a části Turecka.

⁵⁷ De VRIES, B. - BIKAI, P.: *Archeology in Jordan*, 1993 (str. 499).

⁵⁸ Oblast kolem řeky Jarmuk poblíž dnešní hranice mezi Jordánskem a Sýrií.

⁵⁹ MAYERS, D. - SMITH, N. C. - SHAER, M.: *Case study of Jarash archeological site*, 2010 (str. 21).

spolupracuje již od dob, kdy Jordánsko patřilo pod britskou správu. Práci na zrekonstruování pamětihodností bylo opravdu mnoho. Fórum a hlavní kolonádní ulice byly doslova pohřbeny pod troskami jiných staveb. Znatelné je to na barvě horní a dolní části sloupu, kde spodní část byla pohřbena hluboko pod troskami a na horní části je zjevná eroze a důsledky slunečního záření.

Gerasa byla obklopena zmíněnými hradbami, které sloužily jako nárazový štít vůči nepřátelským tažením. Výstavba hradeb je datována do první poloviny 1. století n. l. Tyto hradby byly během následujících staletí několikrát přestavěny a rekonstruovány. Nejlépe znatelná přestavba je na stěnách u Jižní brány. Přestavba se datuje do 4. století n. l.

Dalším monumentem města je Hadriánův oblouk,⁶⁰ občas uváděn i jako Vítězný oblouk. Tento oblouk byl postaven na počest císaře Hadriána. Výstavba tohoto oblouku se datuje do roku 129 n. l., kdy Gerasu navštívil císař Hadrianus. Jedná se o trojitou bránu, která téměř z poloviny stojí stále v původní výšce a podobě. Centrální oblouk je téměř 12 metrů vysoký, 6,5 metrů široký a má 7 metrů do hloubky, zatímco celá brána je široká téměř 26 metrů.⁶¹ Tento oblouk leží v linii s hlavním vstupem - Jižní bránou. Tato brána byla určena jakožto vstup pro velké osoby.

Přední fasáda je tvořena čtyřmi sloupy polokruhovitého tvaru. Hlavice těchto sloupů jsou zdobeny listy akantu, což je typické pro Korintský řád. Stejně zdobená je i Jižní brána.

Hned za obloukem se rozpíná planina s pozůstatky tribun, tzv. Hipodrom. Tato aréna oválného tvaru pojala až 15 tisíc diváků a sloužila jako zábavné, avšak i edukační centrum starobylé Gerasy. Pozůstatky tří sedadel nalezneme na západní tribuně arény.⁶² Kapacita arény byla v pozdějších letech zmenšena, a to vměstnáním dalšího polokruhu doprostřed původního oválu. O stáří tohoto objektu se vlečou dlouhodobé dohady, jelikož jeho severní zeď je zjevně

⁶⁰ Viz. Obr. č. 15.

⁶¹ HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 74).

⁶² HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 74 - 75).

postavena z jiného kamene, nežli zbytek arény.⁶³ Jednotný je tedy materiál, kterým jsou kamenné kvádry. Hlediště bylo podepřeno oblouky z masivních kamenů, které v dnešní době představují jakési komory. V těchto komorách nalezneme mezi vrstvami kamenných kvádrů suť a tenkou vrstvu zeminy. Takto zpevněné zdivo pravděpodobně zapříčinilo zhroucení některých částí Hipodromu při zemětřeseních, neboť tato oblast byla v dřívějších dobách tektonicky aktivní.⁶⁴

Dále za Hipodromem se nachází Jižní brána.⁶⁵ Ta je však mnohem více zdevastována nežli Hadriánův oblouk. Byla složena ze tří samostatných oblouků stejně jako oblouk Hadriána, avšak v mnohem menším měřítku. Zachovalé jsou kupříkladu dveře od komory klíčníka, či správce brány. Dále jsou zde bastiony⁶⁶ z obou stran, které se dodnes dochovaly.

Skrze tuto bránu se dostaneme na plochu tzv. Fóra, což je plocha, kterou bychom v dnešní době pojmenovali jako klasické náměstí. Útvar této plochy není přesně geometricky definovatelný, což není v těchto dobách zvykem. Nejspíše je tvar přizpůsoben tehdejšími přírodními podmínkám. Je však nazývána jako oválná plocha, která je dlážděna velkými kamennými bloky. Pod nimi se nacházely odvodňující kanálky, které odváděly vodu do hlavní kanalizace. Fórum sloužilo jako nádvoří chrámu boha Dia a také bylo spojeno s kolonádní ulicí - tzv. Cardem.⁶⁷ Kolem celé plochy se dodnes zachovalo 56 zdobených sloupů. Tyto sloupy jsou jasným příkladem Ionského sloupového řádu, na rozdíl od sloupů Carda, které jsou naopak exemplární příklady řádu Korintského. Tento fakt také naznačuje roztroušení výstavby do různých období. Na všech sloupech lemujících Fórum se zachoval tripartitní architráv, což nemůžeme říci u sloupů kolonádní ulice.⁶⁸ Je tedy možné, že části kolonádní ulice byly zastřešeny. Tento fakt však zatím nebyl oficiálně potvrzen. Na ploše Fóra nalezneme rozmístěné kamenné židle. Podle historiků to jsou lavice přemístěné z amfiteátru, a to z neznámých důvodů. V blízkosti židlí můžeme spatřit pozůstatky čtvercové

⁶³ OSTRASZ, A. A.: *The Hippodrome of Gerasa*, 1989 (str. 60).

⁶⁴ Tamtéž (str. 74).

⁶⁵ Viz. Obr. č. 3.

⁶⁶ Část opevnění vystupující z linie obranných hradeb.

⁶⁷ Viz. Obr. č. 4.

⁶⁸ CASULE, F.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 39).

základny, na níž nejspíše stála socha. Skrze Cardo se dostaneme až k amfiteátru. Tato ulice byla vystavena v 1. století n. l. Délka celé kolonády je téměř 800 m. Stejně jako u Fóra vede pod dlážděnou cestou Carda kanál odvádějící přebytečnou vodu pryč z města.

Dalším skvostem pozůstalým z dob římských je divadlo, které bylo postaveno v 1. století n. l. Pod první řadou v hledišti je k vidění řecký nápis pojednávající o soše vítězství, kterou Gerase nabídl důstojník bojující za armádu Tita v židovské válce v roce 70 n. l. Na nápisu je napsána i cena sochy, která činí 3 tisíce řeckých drachem. V základu jeviště jsou k vidění sloupy Korintského řádu, které zde zůstaly po předešlé stavbě. Tato scéna byla původně dvoupatrová a dekorovaná sloupořadím a výklenky, které obsahovaly sochy božstev. Hlediště mohlo zaplnit až 5 tisíc diváků, kteří seděli ve 32 řadách. Již v těchto dobách byly první řady číslovány a nejspíše sloužily pro místní smetánku, jakožto VIP místa. Amfiteátr, jak je již zvykem u těchto staveb, má výbornou akustiku dodnes. DoA se snaží amfiteátr i dnes oživit různými kulturními akcemi a koncerty, aby i dnešní publikum okusilo výbornou práci tehdejších stavitelů.⁶⁹

Jižně k divadlu přiléhá chrám boha Dia. Tento objekt byl postaven v rozmezí let 160 - 166 n. l. Cella, neboli vnitřní, obytná část chrámu byla obklopena sloupy, avšak zemětřesení zdemolovalo většinu z nich. Pouze dva z nich se dochovaly v určité podobě dodnes, a to ležíce na zemi. Dle historiků vedlo z Fóra velké schodiště přímo do chrámu boha Dia, avšak dodnes se z něj nedochovaly žádné pozůstatky. Pozoruhodným architektonickým jevem jsou velké klenby, které byly zkonstruovány ke zvýšení polohy nádvoří chrámu. Tyto klenby byly využívány jako skladiště různých artiklů.

Na křižovatce dvou hlavních ulic v celém městě byl vystaven dle dobových tradic tetrapylon,⁷⁰ což je čtyřsloupová brána stavěná právě na křižovatkách hlavních ulic. Skládá se ze čtyř čtvercových pilířů, které podpírají sloupy. Nad architrávy sloupů se tyčila socha určitého boha. Výstavba tetrapylonů je charakteristická pro byzantské období. Hlavní ulice vede až k dalšímu oblouku a

⁶⁹ HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 77).

⁷⁰ Viz. Obr. č. 6.

schodišti vedoucímu do katedrály. Tato brána a schodiště stojí na ruinách původních staveb. Vedle oblouku nalezneme antické lázně, jejichž výstavba byla dokončena na konci 2. století n. l. a stejně jako lázně v Philadelphii, byly i tyto lázně věnovány mýtickým nymfám.⁷¹ Tyto lázně byly vystaveny do dvou pater. Spodní patro bylo pokryto mramorem, v horní části nalezneme pozůstatky původních maleb na stěnách, ve formě zelených a oranžových trojúhelníků. Ve výklencích dolní části byly vystaveny sochy držící džbány a kádě, z nichž tekla voda do lázní. Přebytečná voda byla vedena do zmíněných kanálů pod kamennými kvádry Carda. Tyto lázně patří k nejzdobenějším stavbám celého Džeraše. Jsou zde k vidění pozůstatky soch ve tvaru lvích hlav či delfínů.⁷²

Následuje jedna z nejpůsobivějších staveb celého města, a to propylej a chrám bohyně Artemis.⁷³ Tato bohyně byla patronkou a bohyní celé antické Gerasy. Díky tomu patřil chrám k nejvýznamnějším budovám této lokality. Tato stavba stále stojí majestátně nad všemi dochovanými pozůstatky se svými proporčně masivními sloupy, které odolaly zmíněným zemětřesením. Kolem těchto sloupů jsou znatelné znaky klasického římsko - toskánského období.⁷⁴ Výstavba je datována do poloviny 2. století n. l. Samotný chrám je součástí komplexu skládajícího se z posvátného okrsku, oltáře a okolní terasy. Tato terasa patří k proporčně větším základnám chrámu. Její velikost činí 121 x 161 m.⁷⁵ Vstup do chrámového komplexu je možný z Carda skrze propyleje a velké schodiště mířící k oltáři. Na jižní straně jsou dochovány elegantní ionské sloupy⁷⁶ v téměř neporušené podobě.⁷⁷

Další pozůstalou monumentální stavbou je kostel sv. Kosma a Damiána ležící na západ od chrámu bohyně Artemis. Kosmas a Damián byli dva významní lékaři tehdejší doby. Tento kostel spolu s dalšími třemi sdílí jedno nádvoří, resp. atrium. Podlaha je tvořena mozaikou z roku 565 n. l. Toto datum je uvedeno

⁷¹ Viz. Obr. č. 8.

⁷² HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 79).

⁷³ Viz. Obr. č. 7.

⁷⁴ LICHTENBER, A.; RAJA, R.: *An architectural block with altar-iconography from the North-west Quarter of Jerash*, 2015 (str. 125).

⁷⁵ GATES, C.: *Ancient cities*, 2011 (str. 406).

⁷⁶ Viz. Obr. č. 5.

⁷⁷ MAYERS, D., SMITH, N.C., SHAER, M. : *Case study of Jarash archeological site.*(str. 24)- CASULE, F.: *Art and history of Jordan* (str. 46).

v severní části atria společně s věnováním zmíněným lékařům a vyobrazením patronů Theodora a Georgie. Samotný kostel byl vystaven dříve, a to roku 533 n. l. za vlády císaře Justiniána. Mozaiková podlaha vyobrazuje zoomorfí symboly. Jak již bylo výše zmíněno, kostel sdílí atrium s dvěma dalšími. Prvním je kostel zasvěcený sv. Janovi, který obsahuje mozaiku vyobrazující egyptská města a dalším je to kostel sv. Jiří. Tento kostel byl používán pro bohoslužby až do 8. století n. l.⁷⁸

Jižně od těchto kostelů se nachází kostel sv. Theodora. Tento kostel byl zprvu stavěn jako bazilika na konci 5. století n. l. V tomto kostele je také zachována zdobená mozaika. Věřící zde každoročně uctívali vzpomínku na svatbu v Káně, kde podle Janova evangelia Ježíš vykonal svůj první zázrak.

Za propylejí chrámu se ulice zužuje a na scénu přicházejí znovu sloupy Iónského řádu. Na křižovatce hlavní kolonádní ulice a ulice vedoucí od amfiteátru nalezneme další tetrapylon. Stavbou se však odlišuje od zmíněného tetrapylonu v jižní části okrsku. Tento se skládal ze čtyř pilířů spojených klenutým obloukem. V severní a jižní části byly volně stojící pilíře ve tvaru lvích hlav, kterým z tlamy vytékala voda do připravených nádob. Tento oblouk byl věnován manželce římského císaře Septimia Severa, Iulii Domna.

Odtud vede ulice k dalším lázním, tentokrát k Západním, které byly konstruovány nejspíše ve 2. století n. l. Obsahují jeden z nejčasnějších příkladů toho, co je technicky známo jako pendentiv, což je prostor zakrytý kruhovou či oválnou kopulí. Původně měly lázně tři kopule. První nad největší místností v západní části, další nad menší místností v jižní části a třetí, dodnes stojící nad severně stojící místností. Cesta k samotným lázním vedla přes nádvoří lemované sloupy. Tyto lázně patří ke stavbám, které čekají na odkrytí minulosti, proto musíme veškerá získaná data brát s rezervou.⁷⁹

Poslední pozůstalostí z dob antických je Severní oblouk či brána. Ta byla postavena v roce 115 n. l. Claudiem Severem. Kuriozitou je, že západní část oblouku je mnohem širší než východní. Je to dáno tím, že cesta vedoucí ze

⁷⁸ CASULE, F.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 49).

⁷⁹ HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan* (str. 82 - 83).

severu od města Pella se na *Cardo* připojuje pod tupým úhlem a architekt si přál, aby přední fasáda brány byla v pravém úhlu k oběma silnicím. Tento jev je k vidění například i v antické Palmýře.⁸⁰

8 Skalní město Petra

Petra je skalním městem a zároveň archeologickým nalezištěm na jihu Jordánska. Od roku 1985 je zařazena na seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Svým archeologickým bohatstvím patří k nejbohatším oblastem na světě. Monumentální stavby vytesané do červeného, růžového až hnědého pískovce jsou obklopeny skalnatými hory oblasti Wádí Músa.⁸¹

Většina z dochovaných staveb, které nalezneme v Petře, pochází z období, kdy toto území bylo obydleno Nabatejci. Jejich stavitelská činnost započala ve 4. století n. l., avšak samotná historie města se klene již do dob paleolitu, tj. do dob pravěkých. Tuto informaci potvrzují nálezy nástrojů, které pravděpodobně patří do těchto dob, kdy lidé žili jako sběrači plodin a lovci. Jistější důkazy pochází z dob pozdního neolitu, kdy se činnost člověka přesunula od lovu k počátku zemědělské činnosti a k domestikaci zvířete. Tyto pozůstatky však byly ve větší míře nalezeny ve vesnici nedaleko Petry zvané Beidha. První civilizační jednotkou žijící na tomto území byli Edomité, také zvaní jako Idumité a to během 2. tisíciletí př. n. l. Tento semitský národ se přemístil na toto území

⁸⁰ GATES, C.: *Ancient cities*, 2011 (str. 406).

⁸¹ BASILE, J. J.: *When people lived at Petra*, 2008 (str. 49).

z oblasti kolem dnešní Aqaby. Od dob usídlení v Petře neustále válčili s izraelity. Tyto střety však nijak neohrozily existenci jejich národa. Opravdovým nepřítelem se stali až Nabatejci, kteří na území Petry přišli ze severu Arábie. Dle Bible byl zakladatelem tohoto národa Nabath, syn Ismaíla.⁸²

Nabatejci nakonec porazili Edomity a na území Petry se usadili. Vytvořili si zde své království utvořené z jejich vlastní tradiční architektury. Petra se tedy stala centrem Nabatejského království a vzkvétala. Jedním z hlavních důvodů byla i strategická pozice, neboť město bylo obklopeno přírodními hradbami ve formě skalnatých hor. Brzy si Nabatejci podmanili obchodní cesty vedoucí přes jejich území. V průběhu 1. a 2. století př. n. l. se Petra stala ekonomickým konkurentem tehdejších velmocí v Levantě.

Tato oblast je také relativně dobře zásobena vodou. Na první pohled se nezdá, že by existoval v této oblasti nějaký stálý zdroj vody, avšak zdání klame. V Petře se nachází několik vodních pramenů. Poté Nabatejci vymysleli důmyslný systém⁸³ zachycování dešťové vody do připravených cisteren a nádrží. Tuto vodu poté využívali pro zemědělské účely a z tohoto důvodu bylo město soběstačné.⁸⁴

Město vzkvétalo a v 2. století př. n. l. mělo téměř 30 tisíc obyvatel. Během tohoto období bylo doslova vyřezáno do místních skal největší množství chrámů a hrobů, které můžeme obdivovat do dnešních dnů. Nabatejci se stali tak silným kmenem, že se informace o nich dostala až do tehdy silného Říma, který měl v zájmu podmanit si oblast dnešního Blízkého východu. Řím vyslal dvě samostatné jednotky proti pouštnímu národu na příkaz císaře Pompeia v roce 63 př. n. l. a poté i za vlády císaře Augusta v roce 31 př. n. l. Tyto armády však nebyly zvyklé na boje v poušti. Vojáci proto s radostí přijímali úplatky od Nabatejců za neútočení. Tlak z rostoucího Říma byl však neúnosný. Proto se roku 106 n. l. rozhodl Rabel II., poslední vládce Nabatejského království, připojit své území pod správu Římského impéria císaře Trajana. Petra ztratila svůj status hlavního města, avšak za vlády Marka Aurelia (161 - 180 n. l.) se oficiálně stala metropolí římského Impéria. Během tohoto období byla vystavěna celá řada

⁸² CASULE, F.: *Art and history of Jordan*. 2007 (str. 89).

⁸³ Viz. Obr. č. 9.

⁸⁴ BASILE, J. J.: *When people lived at Petra*, 2008 (str. 52 - 53).

důležitých památek. Jak je zvykem u římské architektury, jako první byla vystavena kolonádní ulice. S příchodem křesťanství a zřízením hlavního města Východořímské říše v Konstantinopoli ve 4. století n. l. Petra nijak nestrádala. Naopak dále vzkvétala jakožto byzantské město. Bylo vystaveno další množství památek, jako jsou kostely aj. Velkolepý rozvoj města ukončily až dvě události. První je zemětřesení datované roku 363 n. l. a další v pozdějších letech. Tato zemětřesení zdevastovala některé stavby. Dalším faktorem je přesunutí obchodní trasy východně k řekám Eufrat a Tigris. Dalším důležitým aspektem je příchod islámu v 7. století n. l. Oblast se stala politicky, ekonomicky i kulturně neatraktivní, což zapříčinilo odsun obyvatel do jiných krajín.⁸⁵

8.1 Dochované památky v Petře

Dnes je skalní město Petra bráno jako jeden z moderních divů světa. Nyní je historická část města považována za bohaté archeologické naleziště a turistickou atrakci. Prvními monumenty přítomnými v historickém okrsku jsou tři samostatně stojící kamenné věže zvané jako bloky Džinů. Tyto devět metrů vysoké věže sloužily Nabatejcům jako hrobky. Výstavba hrobek je přibližně datována do 1. století př. n. l. Na vrchu těchto hrobek je k vidění stříška v podobě pyramidy. Dále, cestou skrze údolí Mojžíše, nalezneme hrob zvaný Obelisk.⁸⁶ Tato hrobka je datována do období vlády Malichose II. kolem roku 40 n. l., a to díky nápisu, který je do hrobky vryt. Hrobka je rozdělena do dvou pater. Horní, které slouží jako samotný hrob má čtyři obelisky tvaru pyramidy, což je element typický pro nabatejskou pohřební architekturu. Spodní část je také nazývána Triklinium, a to kvůli umístění tří lavic do vnitřní části hrobky. Triklinium byla místnost určená k odpočinku a ve které se nacházely tři lehátka či lavice po obvodu stěn malého stolu. Od toho byl odvozen název i pro hrobku.⁸⁷

Mezi vysokými skalami vede jediná cesta, a to do údolí zvané as-Siq. S úhlem dopadu slunečního záření v průběhu dne se mění i zbarvení těchto skalisek. Tuto cestu lemuje opět vytesaný kanálek do skály, který sloužil jakožto přivaděč vody do centra města. Z větší části je kanál zachován. Dnešní cesta je spíše šterková,

⁸⁵ BASILE, J. J.: *When people lived at Petra*, 2008 (str. 54).

⁸⁶ Viz. Obr. č. 14.

⁸⁷ CASULE, F.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 90).

avšak na některých místech si lze povšimnout pozůstatků velkých vápencových bloků, ze kterých byla cesta dříve dlážděna.

Dále západním směrem se kaňon stále více zužuje. Při výstupu z tohoto údolí se naskytne dech beroucí pohled na jeden z nejkrásnějších objektů celého skalního města. Tzv. al-Chazna, v překladu Pokladnice.⁸⁸ Historikové si donedávna mysleli, že se jedná pouze o zdobenou hrobku, avšak při nedávných výzkumech se zjistilo, že se nejedná jen o tradiční pohřební komory, kde by měl být údajně pohřben král Aretas IV. či Obodas I., ale o uctíváný chrám městského patrona a ochránce.⁸⁹ Tato stavba je zcela vytesána do skály, je asi 40 m vysoká a 28 m široká. Řezbářská práce je vynikající, neboť se fasáda dochovala v téměř neporušeném stavu, až dodnes. Je to dáno i polohou, kdy je chrám zcela zasazen do skály, tudíž je chráněn ze tří stran. Portál podpírá šest korintských sloupů. Štít navazuje na architráv v trojúhelníkovém tvaru. Nad ním se tyčí tholos, což je stavba kruhovitěho tvaru se zdobenou kuželovou střechou. Tholos je lemován bočními mezisloupími, která jsou zakončena zdobeným půl štítem, vlysem spojující architráv, boční křídla a tholos. Podle legendy se nachází v tholosu poklad. Beduíni zanechali stopy na fasádě ve formě děr po výstřelech z pušek ve snaze prorazit tholos a získat poklad.⁹⁰ Vnitřní nástěnné prostory jsou zdobeny postavami jezdců na koni, ženami a orly. Po bocích hlavní místnosti se nacházejí další dvě komory, u kterých nalezneme zdobené vstupní portály.⁹¹

Cesta pokračuje níže do údolí západním směrem. Tu lemuje podél celé její délky spousta hrodek s typickými znaky nabatejské architektury. Ne všechny z nich sloužily pouze jako pohřebiště. Některé jeskyně tvořily obydlí pro místní obyvatele. Po tzv. fasádní cestě se dostaneme až k antickému amfiteátru. Toto divadlo pochází z 1. století n. l. Je složeno z 33 řad a usadilo až 3 tisíce diváků. Celé hlediště, včetně samotné orchestry, je vytesáno do skalního podloží. Příliš

⁸⁸ Viz. Obr. č. 10.

⁸⁹ BELMONTE, J. A. - GONZÁLEZ-GARCÍA, J. A. - POLCARO, A. : *Light and shadows over Petra*, 2013 (str. 5).

⁹⁰ CASULE, F.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 94).

⁹¹ FORDER, A.: *Sela or Petra, The strong city*, 1901 (str. 332).

dalších architektonických prvků se v divadle nedochovalo. Jsou zde k vidění pouze pozůstatky dřívů sloupů.⁹²

Na severovýchodě od divadla lze spatřit několik královských hrobů, datovaných do 1. a 2. století n. l. Tyto hrobky nesou název Hrobky urny⁹³ a nejspíše byly konstruovány pro krále Malichose II. Průčelí hrobky je zdobeno čtyřmi sloupy, nad nimiž se klene překlad, aby přenášel tlak do zdiva, resp. do skály. Před hrobkou nalezneme nádvoří lemované sloupy. Vnitřní prostor velkých rozměrů byl kolem 5. století přebudován na kostel či jakousi modlitebnu. Na tuto hrobku navazuje ihned další, tzv. Hedvábná hrobka. Ta je však díky erozi velmi poničena. Fasáda byla podobného rázu jako u předchozí zmiňované. Nedaleko těchto hrobek se nachází další, tzv. Korintská hrobka. Obecně se fasáda velmi podobá fasádě u Pokladnice, avšak eroze způsobila značné poškození. Vchody do jednotlivých místností hrobky jsou odlišných velikostí. Dodnes se neví, proč vstupy neměly stejné rozměry.⁹⁴

Navazující na Hedvábnou hrobku je k vidění Palácová hrobka. Je takto nazývána, neboť fasáda je evidentně podobná průčelí římských paláců. Patří k jedněm z největších monumentů zachovalých v Petře. Tři patra jen zvyšují obyčejnou hrobku na hrobku monumentální. V přízemí hrobky nalezneme opět čtyři samostatné místnosti s různě velkými dveřmi. Ty lemují nedekorované sloupy a nad nimi se klene zdobený fronton neboli štítový nástavec.⁹⁵

Další skupinu pozůstalých antických staveb nalezneme jihozápadně od Pokladnice. K jednomu z nejatraktivnějších monumentů patří Hrobka římského vojáka. Jméno této hrobky bylo odvozeno od plastik na přední fasádě, které vyobrazují bojovníky. Toto impozantní mauzoleum se skládá z jedné hlavní místnosti, ve které nalezneme výklenky vytesané do stěn. Naproti této hrobce se opět nachází triklinium. Interiér je vyzdoben sloupy Iónského řádu. V tomto trikliniu se nejspíše pořádaly pohřební hostiny za zesnulé pohřbené v hrobce.⁹⁶

⁹² SHAER, M.: *The decorative architectural surfaces of Petra*, 2003 (str. 133).

⁹³ Viz. Obr. č. 11.

⁹⁴ CASULE, F.: *Art and history of Jordan*, 2007 (str. 101).

⁹⁵ HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan*, 1834 (str. 115).

⁹⁶ Tamtéž (str. 118).

Dále na západ nalezneme ve skále vytesané tělo lva. Vodní kanál vede skrze tlamu zvířete. Lev byl pro Nabatejce symbol bohyně al-'Uzza. Eroze a jiné přírodní jevy se podepsaly na obrysech zvířete, které jsou také značně deformovány.

Výstup z údolí nám umožní majestátní výhled na okolní hory. Zde rozléhající se planina je tzv. Výšina obětí. Zdejší stavba, která byla pravděpodobně obydlována místními kněžími, sloužila jako pohřebiště obětím. Uvnitř nalezneme triklinium s oltářem na západní straně. Na jihu od prvního stojí druhý oltář kruhového základu. Před ním je v zemi díra vedoucí do odpadního kanálu, byla nejspíše určena k odtoku krve obětních zvířat. Nedaleko se tyčí dva obelisky o výšce šesti metrů, které nejspíše symbolizují bohy Dušara a al-'Uzza. Toto místo patří k nejvýše položeným v Petře.⁹⁷

Severně od amfiteátru se nachází oblast dolního města. Tato část obsahuje nejvíce římských pamětihodností. Ulice probíhající těmito částmi byla hlavní tepnou hlavního města Nabatejců. Byla pečlivě dlážděna vápencovými bloky, které se dochovaly dodnes. Ulice lemovaná veřejnými stavbami a sloupořadím vede až k monumentální bráně. I když větší část brány chybí, dodnes je považována za jednu z nejvíce dochovaných struktur. První stavbou kolonádní ulice je chrám Okřídlených lvů. Jméno tohoto chrámu je odvozeno od soch stojících u hlavního portálu do chrámu. Tato posvátná stavba byla věnována bohyni Atargatis, což byla nástupkyně ochránkyně Petry al-'Uzza. Do cely tohoto chrámu se dostaneme přes malé nádvoří. Uvnitř byl oltář ve výši téměř 1,5 m nad podlahou, podepřen malými schůdky. Uvnitř byly také nalezeny pozůstatky zdobeného štuky, který omítal zdivo. Pokud jde o samotné omítání, bylo zjištěno, že nejprve byla nanášena vrstva hrubého písku, až poté následovala jemnější vrstva obsahující více sádry.⁹⁸

Další nabatejský chrám známý jako Palác dcery Faraona,⁹⁹ stojí naproti výše zmíněnému chrámu lvů. Tento chrám je zářným příkladem nabatejské zdobnosti. Detailní výzkum omítek v tomto chrámu prováděný profesorem Hammondem

⁹⁷ HARDING, G. L.: *The antiquities of Jordan* (str. 119).

⁹⁸ SHAER, M.: *The decorative architectural surfaces of Petra*, 2003 (str. 125).

⁹⁹ Qasr bint Firawn - doslovný překlad z angličtiny.

ukázal, že omítky obsahovaly kousky zlata. Hlavní fasáda je zdobena a podepřena čtyřmi sloupy, skrze něž je možný průchod do cely. Podle archeologů měl tento chrám sedlovou střechu krytou taškami, což je na tehdejší architekturu poněkud nevšední „výstřelek“. Stěny jsou postaveny z masivních pískovcových bloků, kdy šíře některých z nich je až dva metry. Díky tomu odolal ničivému zemětřesení z dob kolem roku 363 n. l.¹⁰⁰

K nejznámějším a nejimpozantnějším památkám Petry patří kromě Pokladnice i ad-Deir, v překladu Hrobka.¹⁰¹ K dosažení této hrobky je třeba vynaložit velké úsilí a vyjít několik set schodů do výšin místních hor. Tato hrobka byla původně postavena pro krále Obodase III., který zemřel okolo roku 85 př. n. l., avšak jeho kult byl uctíván i v pozdějších dobách. Dle archeologů byla proto hrobka dostavena až kolem poloviny 1. století n. l. Hrobka společně s Pokladnicí převyšuje ostatní pozůstatky svojí zachovalostí. V průčelí se klenou tři mohutné výklenky Dórského řádu. Centrální je ukončen kruhovitou metopou, což je bráno jako ozdobný, dórský prvek. Metopa symbolizuje královskou korunu. Sloupy, podpírající celou stavbu, jsou polokruhovitého tvaru a zcela nabatejského stylu. Na této hrobce je také jasně viditelný vývoj nabatejské architektury. Kromě velikosti hrobky také postrádá složité řezbářské prvky, které jsou k nalezení u Pokladnice, což naznačuje, že většina nabatejské architektury se odpoutala od složitých uměleckých děl a spíše užívala jednoduché a nesložité tvary. Šíře hrobky převyšuje její výšku, kdy výška je necelých 40 m a šíře 50 m. Těmito rozměry se také odlišuje od Pokladnice.¹⁰²

¹⁰⁰ SHAER, M.: *The decorative architectural surfaces of Petra*, 2003 (str. 120).

¹⁰¹ Viz. Obr. č. 12.

¹⁰² REYNOLDS, I.: *The history and architecture of Petra*, 2012 (str. 3).

9 Závěr

Ačkoliv se antické památky vyskytují v oblasti celého Blízkého východu, ať se jedná o dnešní Egypt, Sýrii či Libanon, Jordánsko patří k oblastem s jedním z nejvyšších výskytů antických monumentů. Tyto stavby jsou dodnes kolosálními pozůstatky antické architektury. V mé práci postupně shrnuji základní historické a architektonické znaky vybraných památek v Jordánsku.

Oblasti Jordánska, ve kterých se vyskytují antické památky, zastávaly v období starověku funkce významných ekonomických, kulturních či náboženských center. Tento fakt se podepsal na architektonickém rázu jednotlivých staveb, které byly z těchto důvodů okázalejší.

V průběhu práce jsem narazil na problematiku zasvěcení některých hrobek a sakrálních staveb, kdy dodnes není zcela jasné jakému konkrétnímu bohu či bohyni byla stavba zasvěcena.

Můžeme předpokládat, že v budoucnu bude pokračovat archeologický výzkum, který nám díky svým nálezům může podhalit doposud skrytá fakta se značnou výpovědní hodnotou, o kterých zatím ještě ani nevíme. Exemplárním příkladem je město Džeraš, kde jsem během svého pobytu na tomto místě měl možnost vidět nedokončený archeologický výzkum v historické části města.

Je s podivem, že většina z památek nebyla objevena turistickým ruchem snad až na výjimku skalního města Petra, které naopak patří k turisticky nejlákavějším místům Blízkého východu díky výskytu na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

Věřím, že má práce poskytla základní obraz o historii a podobě antických památek nacházející se v Jordánsku. Tyto pozůstatky jsou důkazem síly a bohatství Řeckého a poté Římského impéria, které dominovalo danému regionu v období starověku.

10 Použitá literatura

BASILE, J. J. (2008): *When People Lived at Petra*, In: Feldman, S. (ed.): *Exploring Jordan The other Biblical land*, Boone, IA: Biblical archaeology society, str. 49-65.

BELMONTE, J. A., GONZÁLEZ-GARCÍA, A. C., POLCARO, A. (2013): *Lights and Shadows over Petra: astronomy and landscape in Nabatean lands*, Perugia: Nexus network journal.

CASULE, F. (2007): *Art and History of Jordan*, Florence: Bonechi.

DARLING, K. J. (2004): *Architecture of Greece*. Westport: Greenwood Press.

De VRIES, B., BIKAI, P. (1993): *Archeology in Jordan*, Boston: Archeological Institute of America. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/506366>

FISCHER, T. (2015): *Architektura vybrané kapitoly z dějin*, Opava: Střední průmyslová škola stavební v Opavě.

FORDER, A. (1901): *Sela or Petra, "The Strong City. "The Ruined Capital of Edom*, Chicago: The University of Chicago Press.

GATES, Ch. (2011): *Ancient cities: The archaeology of urban life in the Ancient Near East and Egypt, Greece, and Rome*, New York: Routledge.

GHANIMEH, A. A. (2015): *Amman architecture between antiquity and modernity*, Amman: The University of Jordan. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/265408768_Amman_Architecture_between_Antiquity_and_Modernity

HARDING, G. L. (1834): *The antiquities of Jorda*, New York: Thomas Y. Crowell Company.

HARRISON, T. P. (2008): *Rabbath of the Ammonites*. In: Feldman, S. (ed.): *Exploring Jordan The other Biblical land*, Boone, IA: Biblical archaeology society, str. 14 - 26.

KHOURI, R. (2008): *Where John Baptized: Bethany beyond the Jordan*, In: Feldman, S. (ed.): *Exploring Jordan The other Biblical land*, Boone, IA: Biblical archaeology society, str. 3 – 14.

LICHTENBERGER, A., RAJA, R. (2015): *An architectural blockwith altar-iconography from the North-west Quarter of Jerash*, Levant: The Journal of the

Council for British Research in the Levant. Dostupné z:
<http://dx.doi.org/10.1179/0075891415Z.00000000059>

MYERS, D., SMITH, S. N., SHAER, M. (2010): *A Didactic Case Study of Jarash Archeological Site*, Amman: Department of Antiquities of Jordan.

NASSAR, M. (2012): *The art of decorative mosaics from Madaba area during Byzantine perio*, Amman: The university of Jordan. Dostupné z:
<http://maajournal.com/Issues/2013/Vol13-1/FullTextNassar.pdf>

NORTHEGE, A. (2008): *Philadelphia of the Decapolis*. In: Feldman, S. (ed.): *Exploring Jordan The other Biblical land*, Boone, IA: Biblical archaeology society, str. 26 - 34.

OSTRASZ, A. A. (1989): *The hippodrome of Gerasa: a report on excavations and research 1982-1987*, Paris: L'institute francais s'archéologie du Proche – Orient. Dostupné z: http://www.persee.fr/doc/syria_0039-7946_1989_num_66_1_7131

REYNOLDS, I. (2012): *The History and Architecture of Petra*, Kansas: Johnson County Community College. Dostupné z:
http://scholarspace.jccc.edu/honors_journal/vol3/iss2/3/

SHAER, M. (2004) : *The Decorative Architectural Surfaces of Petra*, Munchen: Technischen Universitat Munchen.

WAHEEB, M., ALGHAZAWI, R. (2013): *Roman nymphaeum in Philadelphia, South Levant: new excavation data*, Ramtha: Queen Rania Institute of Tourism and Heritage.

11 Resumé

This bachelor thesis deals with ancient monuments and landmarks of Hashemite Kingdom of Jordan. I was trying to describe main monuments from architectural point of view. I also tried to describe its brief history. The highlighted areas of my research are ancient city of Gerasa, now called Jerash. Then I dealt with Roman monuments in capital city of Amman. Other parts of thesis deal with excavating sites in city of Mádaba, particularly Biblical mosaic that was part of church in Mádaba. Last part of bachelor thesis describes monumental and well-known sites of sandrock city of Petra, specifically tomb nowadays called Treasury, in Arabic al-Chazna and tomb today called Monastery, in Arabic ad-Deir. Overall intention of this thesis is to point out the main architectural characteristics of ancient landmarks within Jordan.

12 Přílohy

Obr. č. 1 – Pozůstatek sloupořadí v Ammánu. Zdroj: Z autorova archivu.

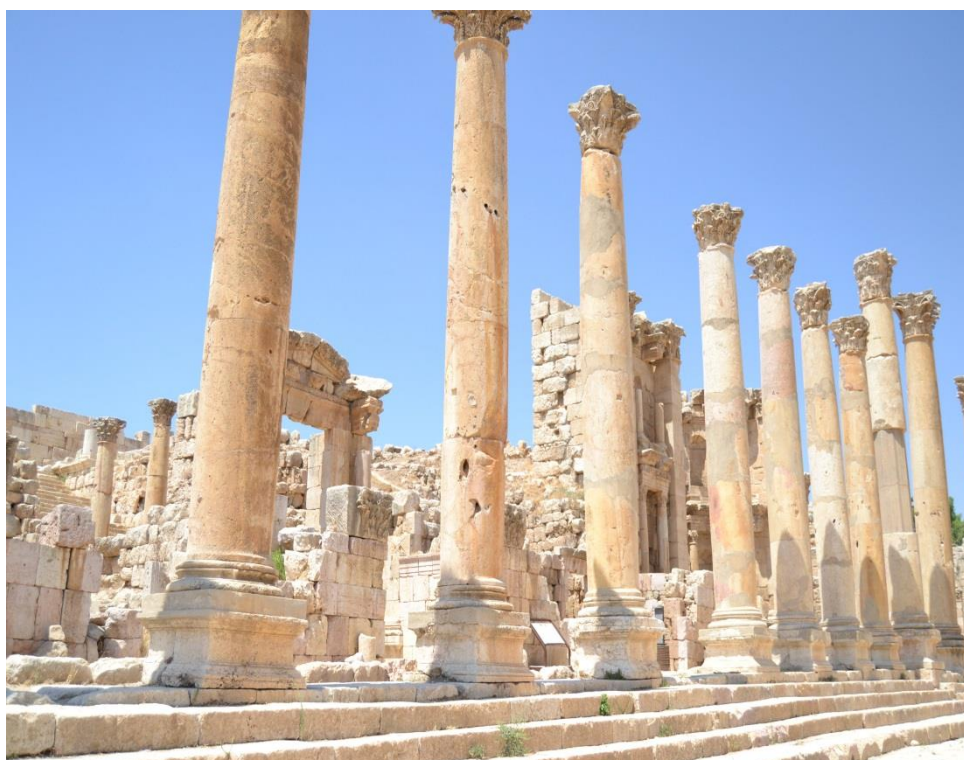
Obr. č. 2 – Amfiteátr v Ammánu. Zdroj: Z autorova archivu.

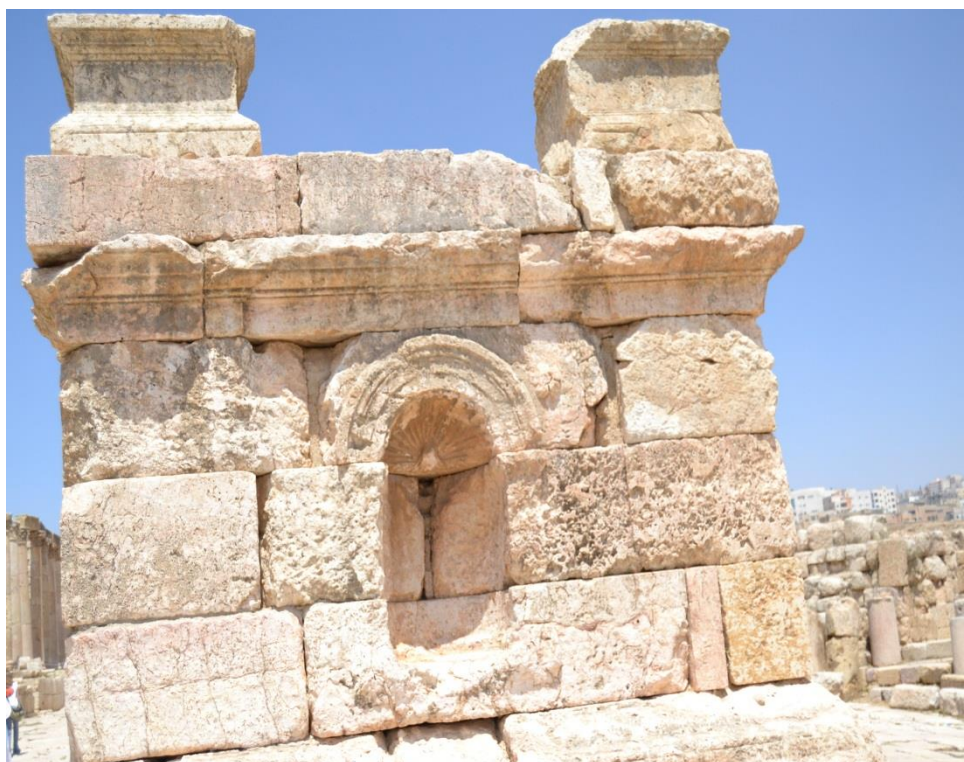
Obr. č. 3 – Jižní brána. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 4 – Kolonádní ulice ve městě Džeraš (Cardo). Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 5 – Ionské sloupy lemující kolonádu v Džeraši. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 6 – Jižní Tetrapylon. Zdroj: Z autorova archivu.

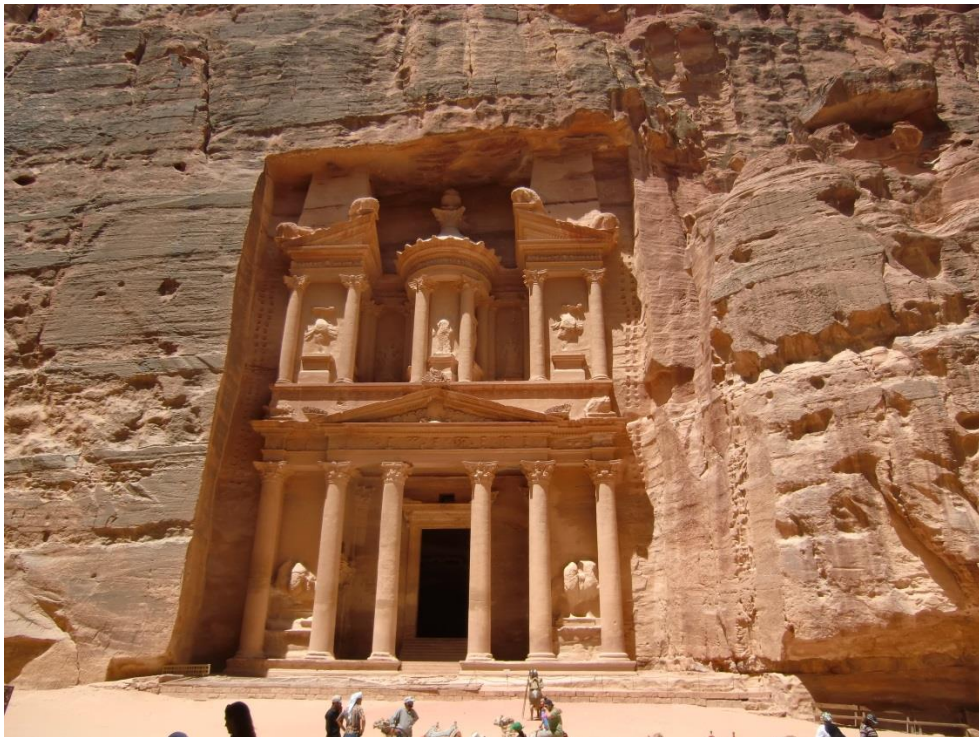
Obr. č. 7 – Okolí chrámu bohyně Artemis. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 8 – Nymphaeum neboli lázně v Džeraši. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 9 – Žlab přivádějící vodu v Petře. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 10 – Pokladnice. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 11 – Hrobky urny. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 12 – Hrobka ad-Deir. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 13 – Hrobky v Petře. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 14 – Hrobka Obelisk. Zdroj: Z autorova archivu.

Obr. č. 15 – Hadriánův oblouk.

Zdroj: The Arch of Hadrian. In: *Wikipedia* (online). 2013 Wikipedia (cit. 27. 4. 2016).

Dostupné z:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/81/Arch_of_Hadrian_Jerash.JPG